

FN:s kommitté för barnets rättigheter

**Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 18 (2014)
Gemensam allmän rekommendation nr 31 av FN:s
kommitté för avskaffande av diskriminering av
kvinnor/allmän kommentar nr 18 av FN:s kommitté för
barnets rättigheter**

Originalspråk: Engelska

FN:S KOMMITTÉ FÖR BARNETS RÄTTIGHETER

FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor

CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18 Fyrtiotredje sessionen

14 november 2014

I. Inledning

1. FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och FN:s konvention om barnets rättigheter innehåller juridiskt bindande åtaganden som både övergripande och specifikt är kopplade till avskaffande av skadliga sedvänjor. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor och FN:s kommitté för barnets rättigheter har i genomförandet av sina övervakningsbefogenheter konsekvent uppmärksammat dessa sedvänjor som påverkar kvinnor och barn, framför allt flickor. Det är i kraft av dessa överlappande befogenheter och det delade engagemanget i att förebygga, ingripa mot och avskaffa skadliga sedvänjor, var och i vilken form de än visar sig i, som de båda kommittéerna har tagit fram denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar.

II. Syfte och mål för denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar

2. Syftet med denna allmänna rekommendation/allmänna kommentar är att klargöra vilka åtaganden konventionsstaterna har enligt konventionerna. Det ska ske genom att dokumentet ger officiell vägledning kring lagstiftning, riktlinjer och andra lämpliga åtgärder som måste vidtas för att staternas skyldigheter att avskaffa skadliga sedvänjor enligt konventionerna ska vara uppfyllda.

3. Kommittéerna är medvetna om att skadliga sedvänjor påverkar vuxna kvinnor – antingen direkt, eller genom långsiktiga konsekvenser av sedvänjor de utsattes för som små flickor, eller både och. Därför går denna allmänna rekommendation/allmänna kommentar närmare in på de bestämmelser i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor som reglerar konventionsstaternas åtaganden när det gäller att avskaffa skadliga sedvänjor som påverkar kvinnors rättigheter.

4. Kommittéerna är även på det klara med att också pojkar utsätts för våld, skadliga sedvänjor och förutfattade meningar, och att deras rättigheter måste tillgodoses för att de ska skyddas och för att förhindra våld på grund av kön och att förutfattade meningar och ojämlikhet mellan könen befästs senare i deras liv. Därför hänvisas i detta dokument till konventionsstaters förpliktelser enligt FN:s konvention om barnets rättigheter när det gäller skadliga sedvänjor som härrör ur diskriminering och som påverkar pojkars åtnjutande av sina rättigheter.

5. Denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar bör läsas i relation till relevanta allmänna rekommendationer och allmänna kommentarer som kommittéerna har gett ut, särskilt FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnors allmänna rekommendation nr 19 om våld mot kvinnor, samt FN:s kommitté för barnets rättigheters allmänna kommentarer nr 8 om barnets rätt till skydd mot kroppslig bestraffning och andra grymma eller förnedrande former av bestraffning, och nr 13 om barnets rätt till frihet från alla former av våld. Innehållet i FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnors allmänna rekommendation nr 14 om kvinnlig könsstämpning uppdateras i och med denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar.

Argument för denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar

6. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor och FN:s kommitté för barnets rättigheter observerar genomgående att skadliga sedvänjor är djupt rotade i samhällsattityder som går ut på att kvinnor och flickor anses underlägsna män och pojkar, med utgångspunkt i stereotypa roller. Kommittéerna betonar också våldets könsdimension och påpekar att könsbaserade attityder och stereotyper, maktobalans, ojämlikhet och diskriminering gör att sedvänjor som ofta har inslag av våld eller tvång fortsatt är utbredda. Det ska även påpekas att kommittéerna är oroad över att sedvänjorna även används för att rättfärdiga könsbaserat våld som en form av "skydd" eller kontroll

av kvinnor¹ och barn i hemmet eller lokalsamhället, i skolan, i andra utbildningssituationer och i samhället i stort. Dessutom uppmärksammar kommittéerna konventionsstaterna på det faktum att könsbaserad diskriminering har skärningspunkter med andra faktorer som påverkar kvinnor² och flickor, särskilt om de tillhör eller antas tillhöra missgynnade grupper, och därför löper större risk att bli offer för skadliga sedvänjor.

7. Skadliga sedvänjor är således grundade i diskriminering på grund av t.ex. kön, genus eller ålder, och har ofta rättfärdigats med hänvisning till sociokulturella eller religiösa vanor och värderingar samt till vanföreställningar angående kvinnor och barn i en del missgynnade grupper. Generellt sett är skadliga sedvänjor ofta kopplade till allvarliga former av våld, eller så är de i sig en form av våld mot kvinnor och barn. Vilka sedvänjorna är och hur utbredda de är skiljer sig åt mellan regioner och kulturer, men de vanligaste och mest väldokumenterade är kvinnlig könsstympning, barn- och/eller tvångsäktenskap, polygami, brott i den så kallade hederns namn, och våld kopplat till hemgift. Eftersom dessa sedvänjor ofta tas upp inför båda kommittéerna, och eftersom deras förekomst i några fall har kunnat minskas betydligt genom lagstiftning och projekt, så kommer de här att användas som centrala illustrerande exempel.

8. Skadliga sedvänjor är djupt rotade hos många olika samhällsgrupper i de flesta länder. En del återfinns också i regioner eller länder där de inte tidigare dokumenterats, framför allt på grund av migration. I andra länder har sedvänjorna tidigare försvunnit men har nu börjat återkomma på grund av faktorer såsom väpnade konflikter.

9. Många andra sedvänjor som pekats ut som skadliga har en stark koppling till och befäster socialt konstruerade könsroller och patriarkala maktrelationer. Ibland speglar de negativa uppfattningar eller diskriminerande föreställningar om vissa missgynnade grupper av kvinnor och barn, såsom personer med funktionsnedsättning eller albinism. Några av dessa sedvänjor är: vanvård av flickor (kopplat till att pojkar vårdas och behandlas bättre), extrema dietregler, även under graviditeten (tvångsmatning, matrelaterade tabun), oskuldskontroll och därmed förbundna sedvänjor, bindning, ärrning, brännmärkning/märkning med stamtecken, kroppsbestraffning, stening, våldsamma initiationsriter, sedvänjor som rör änkor, häxerianklagelser, samt barnamord och incest³. Med skadliga sedvänjor menas också kroppsmodifikationer i syfte att göra flickor och kvinnor vackra och bortgiftbara (t.ex. gödning, isolering, läppskivor och halsförlängning med halsringar)⁴ eller som ett försök att skydda flickor från graviditet eller från att utsättas för sexuella trakasserier eller våld (t.ex. bröststrykning). Dessutom genomgår kvinnor och barn i allt större omfattning medicinsk behandling och/eller plastikkirurgi för att rätta sig efter sociala kroppsnormer, utan några medicinska skäl eller hälsoskäl. Många upplever också en press att vara moderiktigt smala, vilket har resulterat i en epidemi av ätstörningar och hälsoproblem.

IV. Normativt innehåll i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och FN:s konvention om barnets rättigheter

10. Frågan om skadliga sedvänjor var visserligen mindre känd när konventionerna skrevs, men båda innehåller bestämmelser som täcker in skadliga sedvänjor i brott mot mänskliga rättigheter och som förpliktar konventionsstaterna att vidta åtgärder för att förebygga och utrota dem. Dessutom har kommittéerna allt oftare tagit itu med frågan i sina granskningar av konventionsstaternas

¹ FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: allmän rekommendation nr 19, stycke 11; FN:s kommitté för barnets rättigheter: allmän kommentar nr 9 om rättigheter för barn med funktionsnedsättning, stycke 8, 10 och 79; FN:s kommitté för barnets rättigheter: allmän kommentar nr 15 om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa, stycke 8 och 9.

² FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: allmän rekommendation nr 28 *on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention* ("om konventionsstaternas centrala skyldigheter enligt artikel 2 i konventionen"), stycke 18.

³ Se FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor – allmän rekommendation nr 19, stycke 11, samt FN:s kommitté för barnets rättigheter – allmän kommentar nr 13, stycke 29.

⁴ Se A/61/299, stycke 46.

rapporter, i efterföljande dialoger med konventionsstaterna och i sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer (*concluding observations*). Båda kommittéerna har utvecklat frågan vidare i sina allmänna rekommendationer och allmänna kommentarer.⁵

11. Konventionsstaterna är skyldiga att fullfölja sina åtaganden att respektera, skydda och uppfylla kvinnors och barns rättigheter. De har också en skyldighet att visa tillbörlig aktsamhet⁶ i att förhindra handlingar som står i strid med erkännandet, åtnjutandet eller utövandet av barns och kvinnors rättigheter samt i att säkerställa att privata aktörer inte ägnar sig åt diskriminering av kvinnor och flickor, inklusive könsbaserat våld när det gäller FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, eller någon form av våld mot barn när det gäller FN:s konvention om barnets rättigheter.

12. Konventionerna tecknar konventionsstaternas skyldigheter att etablera väldefinierade juridiska ramar för att se till att mänskliga rättigheter skyddas och främjas. Ett viktigt första steg för att göra det är att integrera instrumenten i de nationella juridiska ramarna. Båda kommittéerna understryker att lagstiftning som har som mål att avskaffa skadliga sedvänjor måste innehålla föreskrifter om budgetering, implementering, tillsyn och åtgärder för att reglerna ska efterlevas.⁷

13. Skyldigheten att skydda kräver dessutom av konventionsstaterna att de etablerar juridiska strukturer som säkerställer att skadliga sedvänjor utreds snabbt, opartiskt och oberoende, att det finns fungerande brottsbekämpning och att de som har skadats av sådana sedvänjor har tillgång till verksamma rättsmedel. Kommittéerna uppmanar konventionsstaterna att uttryckligen i lag förbjuda samt vederbörligen sanktionsbelägga eller kriminalisera skadliga sedvänjor, beroende på brottets svårighetsgrad och den skada det medfört; att tillhandahålla medel för att förebygga brott och skydda offren, samt för att offren ska kunna återintegreras och få upprättelse; och att bekämpa straffrihet för utövande av skadliga sedvänjor.

14. Kravet på att ta itu med skadliga sedvänjor är en av de grundläggande skyldigheterna för stater som anslutit sig till någon av de två konventionerna. Därför är det oförenligt med konventionernas syfte och mål att reservera sig mot de artiklar⁸ som anger konventionsstaternas skyldigheter att respektera, skydda och uppfylla kvinnors och barns rätt att slippa utsättas för skadliga sedvänjor, så att man uppnår omfattande begränsningar av eller förbehåll mot dessa skyldigheter. Sådana reservationer kan följaktligen inte tillåtas enligt artikel 28.2 i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och artikel 51.2 i FN:s konvention om barnets rättigheter.

V. Kriterier för att avgöra vilka sedvänjor som är skadliga

15. Skadliga sedvänjor är bestående vanor och beteenden som bygger på diskriminering på grund av t.ex. kön och ålder, eller på flera eller samverkande former av diskriminering. De har ofta inslag av våld och orsakar skada eller lidande –fysiskt och/eller psykiskt. Skadan som sådana sedvänjor tillfogar offren går utöver de omedelbara fysiska och psykiska konsekvenserna och har ofta som

⁵ FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor har hittills nämnt skadliga sedvänjor i nio av sina allmänna rekommendationer: nr 3 *on the implementation of article 5 of the Convention*, nr 14, nr 19, nr 21 *on equality in marriage and family relations*, nr 24 *on women and health*, nr 25 *on temporary special measures*, nr 28 *on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention*, nr 29 *on the economic consequences of marriage, family relations and their dissolutions* samt nr 30 *on women in conflict prevention, conflict and post conflict situations*. FN:s kommitté för barnets rättigheter listar vissa men inte alla skadliga sedvänjor i sina allmänna kommentarer nr 8 och 13.

⁶ Tillbörlig aktsamhet (på engelska *due diligence*) ska tolkas som att de stater som anslutit sig till konventionerna har en skyldighet att förhindra våld och människorättskränkningar, att skydda offer och vittnen från kränkningar, att rättsföra och bestraffa de ansvariga, inklusive privata aktörer, samt att ge tillgång till upprättelse vid kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Se FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: allmänna rekommendationer nr 19 stycke 9, nr 28 stycke 13, och nr 30 stycke 15; kommitténs yttranden och beslut angående enskilda meddelanden och utredningar; samt FN:s kommitté för barnets rättigheter: allmän kommentar nr 13 stycke 5.

⁷ FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: allmän rekommendation nr 28 stycke 38 a och slutsatserna; FN:s kommitté för barnets rättigheter: allmän kommentar nr 13 stycke 40.

⁸ Artikel 2, 5 och 16 i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och artikel 19 och 24.3 i FN:s konvention om barnets rättigheter.

syfte eller följd att erkännandet, åtnjutandet och utövandet av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter begränsas för kvinnor och barn. Det blir också negativa följder för deras värdighet, fysiska, psykosociala och moraliska integritet och utveckling, deras deltagande, hälsa, utbildning samt ekonomiska och sociala status. Därför behandlas dessa sedvänjor i båda kommittéernas arbete.

16. I denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar definieras sedvänjor som skadliga om de uppfyller följande kriterier.

- a) De utgör ett förnekande av individens värdighet och/eller integritet och ett brott mot de mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som finns inskrivna i de två konventionerna.
- b) De utgör diskriminering av kvinnor eller barn och är skadliga på så sätt att de resulterar i negativa konsekvenser för dem som individer eller grupper, inklusive skada och/eller våld i fysiskt, psykiskt, ekonomiskt eller socialt hänseende, samt begränsningar av deras möjlighet att delta fullt i samhället och nå sin fulla potential.
- c) De är traditionella sedvänjor, alternativt sedvänjor som återuppstått eller håller på att uppstå, och som förespråkas och/eller upprätthålls av sociala normer som bevarar manlig dominans och ojämlikhet för kvinnor och barn på grund av t.ex. kön, genus eller ålder, eller på andra samverkande faktorer.
- d) De påtvingas kvinnor och barn av familjemedlemmar, av medlemmar i samhällsgruppen, eller av samhället i stort, oavsett om offret ger, eller har möjlighet att ge, sitt fulla, fria och informerade samtycke.

VI. Orsaker till, former av och uttryck för skadliga sedvänjor

17. Orsakerna till skadliga sedvänjor är flerdimensionella och omfattar bland annat stereotypa könsroller, uppfattningen om det ena eller andra könets överlägsenhet eller underlägsenhet, försök att utöva kontroll över kvinnors och flickors kroppar och sexualitet, social ojämlikhet, och förekomsten av mansdominerade maktstrukturer. Alla försök att förändra sedvänjorna måste bemöta dessa underliggande systemiska och strukturella orsaker till sedvänjor – vare sig de är traditionella, har dykt upp på nytt eller håller på att uppstå – de måste göra det möjligt för såväl flickor och kvinnor som pojkar och män att bidra till förändringen av traditionella kulturella attityder som tillåter skadliga sedvänjor, att agera som agenter för sådan förändring, och att stärka samhällsgruppers förmåga att stödja sådana processer.

18. Trots ansträngningarna att bekämpa skadliga sedvänjor är antalet kvinnor och flickor som påverkas fortfarande extremt högt. Det är rent av möjligt att antalet stiger, bland annat i väpnade konflikter och som resultat av den tekniska utvecklingen, t.ex. det utbredda användandet av sociala medier. I sin genomgång av konventionsstaternas rapporter har kommittéerna observerat att medlemmar i de grupper som utövar skadliga sedvänjor ofta håller fast vid dem när de flyttar till nya länder genom migration eller för att söka asyl. De sociala normer och kulturella föreställningar som ligger bakom skadliga sedvänjorna består, och förstärks ibland av en grupp i ett försök att bevara den kulturella identiteten i en ny miljö, speciellt i destinationsländer där könsrollerna erbjuder kvinnor och flickor större personlig frihet.

A. Kvinnlig könsstympning

19. Kvinnlig könsstympning innebär att man utan medicinsk eller hälsorelaterad anledning helt eller delvis avlägsnar eller på andra sätt skadar de kvinnliga könsorganen. I denna allmänna rekommendation/allmänna kommentar kallas sedvänjan för "könsstympning". Kvinnlig könsstympning utövas i alla regioner, och i vissa kulturer är det ett krav för äktenskap och

betraktas som ett effektivt sätt att kontrollera kvinnors och flickors sexualitet. Sedvänjan kan få olika följder för hälsan, både omedelbara och på lång sikt: bland annat svår smärta, chock, infektioner och förlossningskomplikationer (som drabbar både mor och barn) och långvariga gynekologiska problem som t.ex. fistlar. Det kan även ha psykologiska konsekvenser, och kan dessutom leda till döden. WHO och UNICEF uppskattar att mellan 100 miljoner och 140 miljoner flickor och kvinnor över världen har utsatts för någon av de olika formerna av könsstympning.

B. Barnäktenskap och/eller tvångsäktenskap

20. Barnäktenskap, även kallade tidiga äktenskap, är alla äktenskap där åtminstone någon av parterna är yngre än 18 år. Den överväldigande majoriteten av barnäktenskap, både officiella och inofficiella, rör flickor, även om deras makar ibland också är yngre än 18 år. Ett barnäktenskap anses vara en form av tvångsäktenskap eftersom en eller båda parter inte har uttryckt sitt fulla, fria och informerade samtycke. Barnets framväxande förmågor och självständighet i att fatta beslut som påverkar hennes eller hans liv bör dock respekteras, och därför kan i undantagsfall äktenskap tillåtas för mogna, kapabla barn under 18 års ålder, förutsatt att barnet är minst 16 år och att beslutet fattas av en domare och grundas på legitima, exceptionella orsaker som är definierade i lag, och på bevis för mognad, utan att hänsyn tas till kultur och tradition.

21. I en del sammanhang blir barn bortlovade eller gifta vid mycket ung ålder, och i många fall tvingas unga flickor gifta sig med män som kan vara tiotals år äldre. År 2012 rapporterade UNICEF att nästan 400 miljoner kvinnor världen över i åldrarna 20–49 år hade ingått äktenskap eller äktenskapsliknande förhållanden innan de hade fyllt 18.⁹ Därför har kommittéerna ägnat särskild uppmärksamhet åt fall där flickor har ingått äktenskap utan sitt fulla, fria och informerade samtycke, till exempel när de varit för unga för att vara fysiskt och psykiskt förberedda för vuxenlivet eller för att fatta medvetna och informerade beslut, och alltså inte varit redo att ge samtycke till äktenskap. Andra exempel är fall där vårdnadshavare i enlighet med sedvänja eller lag har befogenhet att ge samtycke till att flickor gifter sig, och där flickor alltså blir gifta på ett sätt som inte stämmer överens med rätten att bestämma över sitt eget giftermål.

22. Barnäktenskap är ofta kopplat till tidiga och täta graviditeter och födslar, vilket resulterar i en mödrasjuklighet och mödradödlighet som är högre än genomsnittet. Graviditetsrelaterade dödsfall är den främsta dödsorsaken för flickor i åldern 15–19 år världen över (både gifta och ogifta). Barnadödligheten bland barn till mycket unga mödrar är högre (ibland så mycket som dubbelt så hög) än bland barn till äldre mödrar. När det gäller barnäktenskap och/eller tvångsäktenskap, särskilt i de fall då maken är mycket äldre än hustrun och där flickor har begränsad utbildning, har flickorna generellt begränsad beslutsmyndighet över sina egna liv. Barnäktenskap bidrar också till fler fall av oavslutad skolgång, framför allt bland flickor, att barn inte tillåts gå i skolan, ökad risk för våld i hemmet, och en begränsning av rätten att röra sig fritt.

23. Tvångsäktenskap är äktenskap där en eller båda parter inte personligen har uttryckt sitt fullständiga och fria samtycke till att gifta sig. Förutom barnäktenskap, som beskrivs i föregående punkt, kan tvångsäktenskap ta sig diverse andra uttryck. Det kan handla om förhandlingsäktenskap eller bytesäktenskap (baad och baadal), slaväktenskap, samt levirat (när en änka tvingas att gifta sig med en släkting till sin avlidne make). I en del sammanhang kan tvångsäktenskap ske när en våldtäktsman slipper straff om han gifter sig med offret, vanligtvis med hennes familjs samtycke. Tvångsäktenskap kan förekomma i migrationssammanhang för att säkerställa att en flicka gifter sig inom familjens ursprungsgrupp, eller för att ingifta familjemedlemmar eller andra personer ska få dokument för att migrera till och/eller bo i ett specifikt destinationsland. Tvångsäktenskap används också allt oftare av väpnade grupper i konfliktsituationer. De kan också vara ett sätt för flickor att undkomma fattigdom efter en väpnad konflikt.¹⁰ Tvångsäktenskap kan också definieras som ett äktenskap som en av parterna inte tillåts avsluta eller lämna. Tvångsäktenskap medför ofta att

⁹ Se www.apromiserenewed.org.

¹⁰ FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: allmän rekommendation nr 30 stycke 62.

flickor som saknar personligt och ekonomiskt oberoende försöker rymma eller begå självmord eller självmord för att slippa gifta sig eller slippa ifrån äktenskapet.

24. Betalning av hemgift och brudpris, som kan se olika ut i olika samhällen och grupper, kan öka kvinnors och flickors utsatthet för våld och andra skadliga sedvänjor. Om hemgiften inte betalas som förväntat eller betraktas som för liten kan maken eller hans släktingar utöva fysiskt eller psykiskt våld, begå mord, eller tillfoga skador med eld eller syra. I en del fall går familjer med på tidsbegränsade "äktenskap" för sina döttrar i utbyte mot ekonomisk vinning. Detta kallas också kontraktsäktenskap, och är en form av människohandel. Stater som anslutit sig till det fakultativa protokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi har ett uttalat åtagande vad gäller barnäktenskap och/eller tvångsäktenskap. Åtagandet gäller även hemgift och brudpris, eftersom det skulle utgöra "handel med barn" så som det definieras i artikel 2(a) i protokollet.¹¹ FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor har upprepade gånger understrukit att det är ett brott mot rätten att fritt välja sin make/maka att tillåta att äktenskap arrangeras med sådan betalning eller annan ersättning. I sin allmänna rekommendation nr 29 har FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor framhållit att denna typ av ersättning inte ska krävas för att ett äktenskap ska vara giltigt, och att konventionsstaterna inte ska erkänna sådana överenskommelser.

C. Polygami

25. Polygami står i motsättning till kvinnors och flickors värdighet och inskränker deras mänskliga rättigheter och friheter, inklusive jämlikhet och skydd inom familjen. Polygami ser olika ut i olika juridiska och sociala sammanhang, men kan också variera inom dem. Det har bland annat följande konsekvenser: det är skadligt för hustrurnas hälsa, definierat som fysisk, psykisk och social hälsa; hustrur riskerar att drabbas av materiell skada och missgynnande; och barnen lider känslomässig och materiell skada, ofta med allvarliga konsekvenser för deras välfärd.

26. Många konventionsstater har valt att förbjuda polygami, men det är fortsatt en sedvänja som praktiseras i en del länder, antingen lagligt eller olagligt. Genom historien har polygama familjesystem i en del jordbrukssamhällen varit ett sätt för enskilda familjer att förbättra sin tillgång på arbetskraft, men forskning visar att polygami i själva verket ofta medför ökad fattigdom för familjen, särskilt på landsbygden.

27. Både kvinnor och flickor lever i polygama förhållanden, och erfarenheten visar att flickor mycket oftare blir bortgifta eller förlovade med män som är betydligt äldre, vilket ökar risken för våld och kränkningar av deras rättigheter. En bidragande orsak till att denna sedvänja består är ofta att den formella lagen samexisterar med religiösa regler, personlig status och traditionella sedvänjor. I en del konventionsstater är dock polygami tillåtet i civillagstiftningen. Det har även förekommit att grundlagar och andra bestämmelser som skyddar rätten till kultur och religion använts för att rättfärdiga lagar och sedvänjor som tillåter polygama förbindelser.

28. De stater som anslutit sig till FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor har uttalat åtaganden att försvåra och förbjuda polygami eftersom det strider mot konventionen.¹² FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor hävdar också att polygami har betydande konsekvenser för kvinnors och barns ekonomiska välfärd.¹³

D. Brott i den så kallade hederns namn

29. Brott i den så kallade hederns namn är våld som till den allra största delen, men inte enbart, utövas mot flickor och kvinnor för att familjemedlemmar anser att vissa beteenden, antingen de

¹¹ Se även artikel 3.1 a (i)

¹² FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: allmän rekommendation nr 21, 28 och 29.

¹³ FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: allmän rekommendation nr 29, stycke 27.

endast misstänks eller uppfattas ha skett, eller faktiskt skett, kommer att dra vanära över familjen eller samhällsgruppen. Exempel på sådana beteenden är att inleda sexuella förhållanden före äktenskapet, att vägra gå med på ett arrangerat äktenskap, att ingå äktenskap utan föräldrarnas godkännande, att begå äktenskapsbrott, ansöka om skilsmässa, klä sig på ett sätt som samhällsgruppen anser är oacceptabelt, arbeta utanför hemmet, eller generellt inte leva upp till stereotypa könsroller. Brott i den så kallade hederns namn kan också begås mot flickor och kvinnor på grund av att de fallit offer för sexuellt våld.

30. Brotten, däribland mord, begås ofta av en make, en kvinnlig eller manlig släkting, eller en medlem av offrets samhällsgrupp. Brott som begås i den så kallade hederns namn ses ofta inte som kriminella handlingar mot kvinnor, utan godkänns av samhällsgruppen som ett sätt att bevara och/eller återställa integriteten i dess kulturella, traditionella eller religiösa normer efter påstådda överträdelse. I en del sammanhang tillåter landets lagstiftning eller praxis, eller frånvaron av lagstiftning och praxis, att skyddandet av hedern används som friande eller förmildrande omständighet för förövarna, vilket resulterar i mildare straff eller straffrihet. Dessutom kan utredningen av fallen försvåras av att personer med kännedom om fallet är ovilliga att lämna vittnesmål.

VII. Helhetssyn för att hantera skadliga sedvänjor

31. Båda konventionerna innehåller specifika referenser till avskaffandet av skadliga sedvänjor. Stater som anslutit sig till FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor är skyldiga att utforma och anta lämpliga lagar, riktlinjer och åtgärder, och se till att deras genomförande i praktiken tar itu med specifika hinder, barriärer och motstånd mot avskaffandet av diskriminering som orsakar skadliga sedvänjor och våld mot kvinnor (artikel 2 och 3). Konventionsstaterna måste dock kunna visa att de åtgärder som vidtagits är relevanta och lämpliga – de ska först och främst se till att kvinnors mänskliga rättigheter inte kränks – och visa att åtgärderna ger önskat resultat och har tillräcklig verkan. Konventionsstaternas skyldighet att vidta sådana riktade åtgärder är omedelbar, och det finns inga skäl som rättfärdigar något som helst dröjsmål. Det gäller även kulturella och religiösa skäl. De stater som anslutit sig till FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor har också skyldighet att vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive tillfälliga specialåtgärder (artikel 4.1)¹⁴ för att ändra mäns och kvinnors sociala och kulturella beteendemönster för att därmed avskaffa fördomar samt seder och bruk som grundar sig på föreställningen om det ena könets underlägsenhet eller på stelnade roller för män och kvinnor (artikel 5a) och för att säkerställa att barns trolovning och giftermål ska inte ha någon rättslig verkan (artikel 16.2).

32. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter är konventionsstaterna skyldiga att ”vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa” (artikel 24(3)). Dessutom föreskriver FN:s konvention om barnets rättigheter att barn har rätt att skyddas från alla former av våld, inklusive fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld (artikel 19) och kräver att konventionsstaterna säkerställer att inget barn utsätts för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller straff (artikel 37(a)). Konventionen tillämpar sina fyra grundläggande principer på frågan om skadliga sedvänjor, nämligen skydd från diskriminering (artikel 2), säkerställa barnets bästa (artikel 3(1))¹⁵, rätten till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) och barnets rätt att höras (artikel 12).

33. För att de skadliga sedvänjorna ska kunna förebyggas och elimineras krävs i båda fallen att man etablerar en väldefinierad, rättighetsbaserad, lokalt relevant helhetsstrategi som omfattar stöttande juridiska och policyskapande åtgärder. Det handlar till exempel om sociala åtgärder som kombineras med en motsvarande grad av politisk vilja och ansvarsutkrävande på alla nivåer. De åtaganden som står med i konventionerna bildar en grund för att utveckla en helhetsstrategi för att

¹⁴ FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor: Allmän rekommendation nr 25, stycke 38.

¹⁵ FN:s kommitté för barnets rättigheter: allmän kommentar nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa.

avskaffa skadliga sedvänjor, och det är beståndsdelarna i den strategin som beskrivs i det här dokumentet.

34. En sådan helhetsstrategi måste förankras och samordnas både vertikalt och horisontellt, samt integreras i nationella ansträngningar att förebygga och ta itu med alla former av skadliga sedvänjor. Horisontell koordinering kräver samarbete mellan olika sektorer, bland annat utbildning, hälsa, rättsväsende, socialtjänst, polis, immigration och asyl, kommunikation och media. Vertikal koordinering kräver samarbete mellan lokala, regionala och nationella aktörer samt med traditionella och religiösa auktoriteter. För att underlätta processen bör man överväga att delegera ansvaret för arbetet till ett befintligt eller särskilt upprättade organ på hög nivå, i samarbete med alla berörda intressenter.

35. En helhetsstrategi kan bara genomföras om det finns tillräckliga organisatoriska, mänskliga, tekniska och ekonomiska resurser. Dessa resurser måste ges tillsammans med lämpliga åtgärder och verktyg – t.ex. föreskrifter, riktlinjer, planer och budgetar. Dessutom är konventionsstaterna skyldiga att säkerställa att det finns en oberoende tillsynsmekanism för att följa framstegen i att skydda kvinnor och barn från skadliga sedvänjor och i att förverkliga deras rättigheter.

36. Man måste också engagera många olika intressenter i strategier som har målet att avskaffa skadliga sedvänjor, till exempel oberoende människorättsinstitutioner, personal inom vård, utbildning och polisväsende, medlemmar av civilsamhället, samt de människor som utövar sedvänjorna.

A. Datainsamling och bevakning

37. För att fungerande riktlinjer, strategier och åtgärder ska kunna utformas, och för att man ska kunna utvärdera hur bra de fungerar och vilka framsteg som sker när det gäller att avskaffa skadliga sedvänjor samt identifiera gamla skadliga sedvänjor som är på väg att återuppträda, eller nya som uppstår, krävs att kvantitativa och kvalitativa data samlas in, analyseras, sprids och används på ett regelbundet och heltäckande sätt. Tillgången på data gör det möjligt att undersöka trender och att etablera relevanta kopplingar mellan riktlinjerna och den praktiska implementering som utförs av statliga och ickestatliga aktörer, samt motsvarande förändringar i attityder, beteenden, sedvänjor och deras förekomst. För att identifiera vilka grupper av kvinnor och barn som är missgynnade och i farozonen är det mycket viktigt att kategorisera data efter kön, ålder, geografi, socioekonomisk status, utbildningsnivå och andra nyckelfaktorer. Detta blir till en vägledning i att utforma riktlinjer och åtgärder för att ta itu med skadliga sedvänjor.

38. Trots denna insikt är tillgången på rätt uppdelade data om skadliga sedvänjor fortfarande begränsad. De uppgifter som finns är sällan jämförbara mellan olika länder och över tid. Följden är en begränsad förståelse av problemets utbredning och utveckling, liksom av hur man hittar åtgärder som är rätt anpassade och riktade.

39. Kommittéerna rekommenderar att konventionsstaterna:

- a) prioriterar rutinmässig insamling, analys, spridning och användning av kvantitativa och kvalitativa data om skadliga sedvänjor, uppdelade på kön, ålder, geografi, socioekonomisk status, utbildningsnivå och andra nyckelfaktorer, och säkerställer att dessa aktiviteter får tillräckliga resurser. System för rutinmässig insamling av data som rör skyddsrelaterade frågor bör etableras och/eller upprätthållas i sjukvården och socialtjänsten, utbildningsväsendet, rätts- och polisväsendet.
- b) samlar in data med hjälp av nationella demografiska undersökningar, enkätundersökningar och folkräkningar som kan kompletteras med data från nationellt representativa enkätundersökningar till hushåll. Kvalitativa undersökningar bör genomföras med hjälp av

fokusgruppdiskussioner, djupintervjuer med många olika slags intressenter, strukturerade observationer, social kartläggning och andra lämpliga metoder.

B. Lagstiftning och dess efterlevnad

40. En mycket viktig del av en helhetsstrategi är att utforma, anta, genomföra och följa upp lämplig lagstiftning. Varje konventionsstat är skyldig¹⁶ att skicka ett tydligt budskap om att den fördömer skadliga sedvänjor, erbjuder juridiskt skydd för offren, möjliggör för statliga och ickestatliga aktörer att skydda kvinnor och barn i farozonen, erbjuder lämpliga åtgärder och lämplig vård, och säkerställer att det finns tillgång till upprättelse och att det inte råder straffrihet.

41. Att anta lagar räcker dock inte för att lyckas bekämpa skadliga sedvänjor. I enlighet med kraven på tillbörlig aktsamhet måste lagstiftningen därför kompletteras med en övergripande uppsättning åtgärder som hjälper till att implementera den, säkerställa att den följs, följa upp den, samt observera och utvärdera resultatet.

42. Många konventionsstater har, tvärtemot vad båda konventionerna kräver, fortfarande kvar juridiska bestämmelser som rättfärdigar, tillåter eller leder till skadliga sedvänjor, till exempel lagar som tillåter barnnäktenskap, accepterar skyddandet av den så kallade "hedern" som friande eller förmildrande faktor i brott som begås mot flickor och kvinnor, eller som ger någon som begått våldtäkt och/eller andra sexualbrott möjlighet att undvika straff genom att gifta sig med sitt offer.

43. I konventionsstater med parallella rättssystem kan det vara svårt att i praktiken genomföra förbud eftersom de skadliga sedvänjorna har stöd av traditionella eller religiösa regler, även om det finns ett uttalat förbud mot dessa sedvänjor i lagen.

44. I traditionella eller religiösa domstolar eller traditionella rättskipningsmekanismer kan det finnas fördomar och bristande kompetens i att tillgodose kvinnors och barns rättigheter. Det kan också vara ett utbrett synsätt att de frågor som faller under sådana traditionella system inte ska utredas eller kontrolleras av staten eller av andra rättsliga myndigheter. Detta innebär att offer för skadliga sedvänjor helt eller delvis nekas tillgång till rättvisa.

45. Genom att på ett fullständigt och inkluderande sätt låta berörda intressenter delta i utformningen av lagar mot skadliga sedvänjor kan man se till att man identifierar vilka som är de primära problemen med sedvänjan, och tar itu med dessa. Det är av central betydelse för denna process att man engagerar och rådgör med de samhällsgrupper som utövar sedvänjan samt andra berörda intressenter och medlemmar i civilsamhället. Men det är viktigt att vara noga med att förhärskande attityder och sociala normer som stöder skadliga sedvänjor inte försvagar arbetet med att stifta och genomdriva lagar.

46. Många konventionsstater har vidtagit åtgärder för att decentralisera statens makt genom självstyre och delegering. Men detta minskar eller förtar inte skyldigheten att stifta lagar som förbjuder skadliga sedvänjor och som gäller i hela deras jurisdiktion. Det måste upprättas skyddsmekanismer som säkerställer att decentralisering eller självstyre inte leder till diskriminering när det gäller skyddet av kvinnor och barn mot skadliga sedvänjor i olika regioner och kulturzoner. Självstyrande enheter måste utrustas med de personalmässiga, ekonomiska, tekniska och övriga resurser som krävs för att kunna genomdriva efterlevnad av lagar som syftar till att avskaffa skadliga sedvänjor.

¹⁶ Se FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, artikel 2a-c, 2f och 5, samt FN:s kommitté för barnets rättigheter: allmän kommentar nr 13.

47. Kulturella grupper som utövar skadliga sedvänjor kan bidra till att sedvänjorna sprids över nationsgränser. När detta händer krävs åtgärder som hindrar spridningen.

48. Nationella människorättsinstitutioner har en avgörande roll att spela när det gäller att främja och skydda mänskliga rättigheter, inklusive individens rätt att slippa utsättas för skadliga sedvänjor, och att öka den allmänna medvetenheten om dessa rättigheter.

49. Individer som arbetar med kvinnor och barn, särskilt vårdpersonal och lärare, har en unik position när det gäller att ta reda på vilka som är eller kan bli offer för skadliga sedvänjor. Men ofta är de bundna av en tystnadsplikt som kan stå i strid med deras plikt att anmäla när en skadlig sedvänja utövas eller potentiellt kan utövas. Detta måste överbryggas med hjälp av specialregler som gör det obligatoriskt för dem att anmäla denna typ av händelser.

50. I de fall då vårdpersonal eller offentliganställda är inblandade i eller medverkar till att utöva skadliga sedvänjor, så bör deras status och ansvar, inklusive anmälningsskyldighet, ses som en försvårande omständighet i besluten om straffrättslig påföljd eller administrativa åtgärder som förlust av legitimation eller avsked. Dessa åtgärder bör föregås av varningar. Systematisk utbildning för de aktuella yrkesgrupperna anses vara en välfungerande förebyggande åtgärd i sammanhanget.

51. Straffrättsliga påföljder måste genomdrivas konsekvent på sätt som bidrar till att skadliga sedvänjor förebyggs och avskaffas. Men konventionsstaterna måste också ta hänsyn till de faror och negativa konsekvenser det innebär för offren, inklusive vedergällning.

52. Det är inte säkert att ekonomisk ersättning är en praktiskt genomförbar åtgärd i områden där förekomsten av skadliga sedvänjor är stor, men kvinnor och barn som drabbas av skadliga sedvänjor ska alltid ha tillgång till rättsmedel, brottsofferstöd och rehabilitering, liksom även socialt och ekonomiskt stöd.

53. Barnets bästa, samt skyddet av flickors och kvinnors rättigheter, bör alltid beaktas, och det måste finnas förutsättningar för att de kan uttrycka sin åsikt och för att deras synpunkter tillmäts vederbörlig vikt. Man bör också noga beakta vilka kortsiktiga och långsiktiga följder det kan få för barn eller kvinnor när man upplöser barn-och/eller tvångsäktenskap samt när hemgift och brudpris betalas tillbaka.

54. Konventionsstaterna, och i synnerhet tjänstemän som arbetar med migrations- och asylfrågor, bör vara medvetna om att kvinnor och flickor kan ha flytt från sitt ursprungsland för att undkomma en skadlig sedvänja. Sådana tjänstemän bör få lämplig utbildning när det gäller kultur, juridik och genusspecifika hänsyn så att de vet vilka åtgärder som behövs för att skydda flickor och kvinnor i den situationen.

55. Kommittéerna rekommenderar att de stater som anslutit sig till konventionerna stiftar eller ändrar lagar i syfte att åtgärda och avskaffa skadliga sedvänjor. När en konventionsstat gör detta bör den se till:

- a) att processen för framtagning av lagarna är helt och hållet inkluderande och byggd på deltagande. För att uppnå detta bör konventionsstaten genomföra målinriktade åtgärder för att öka medvetenheten om och argumentera för de planerade lagändringarna, samt använda social mobilisering för att hos allmänheten generera bred kunskap och brett stöd för att ta fram, anta, sprida och genomföra lagarna.
- b) att lagarna helt och hållet stämmer överens med de aktuella skyldigheterna i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor och FN:s konvention om barnets rättigheter och andra internationella människorättsnormer som förbjuder skadliga sedvänjor, och att de har företrädare

framför traditionella eller religiösa lagar som tillåter, överser med eller föreskriver skadliga sedvänjor, särskilt i länder med parallella rättssystem.

- c) att alla lagar som överser med, tillåter, eller leder till utövandet av skadliga sedvänjor upphävs utan dröjsmål, inklusive traditionella eller religiösa lagar, liksom även all lagstiftning som godtar ”skydd av hedern” som försvar eller förmildrande omständighet vid brott i den så kallade hederns namn.
- d) att lagarna är konsekventa och heltäckande, och ger noggrann vägledning när det gäller förebyggande, skyddande, stödjande och uppföljande åtgärder för offren, även när det gäller deras fysiska och psykiska återhämtning och sociala återintegrering, samt kompletteras med lämpliga civil-och/eller förvaltningsrättsliga bestämmelser.
- e) att lagarna i tillräcklig mån, bland annat genom att tillåta särskilda tillfälliga åtgärder, omfattar de skadliga sedvänjornas underliggande orsaker, bland annat köns-och åldersdiskriminering och andra samverkande faktorer, samt fokuserar på offrens mänskliga rättigheter och behov, och även helt och hållet tar hänsyn till barnens och kvinnornas bästa.
- f) att det fastställs en lägsta giftasålder på 18 år för flickor och pojkar, med eller utan föräldrars samtycke. I de fall då undantag görs och giftermål vid lägre ålder tillåts under särskilda omständigheter får den absoluta minimiåldern inte vara lägre än 16 år. Giltiga och i lagen strikt definierade skäl ska krävas för tillstånd, och giftermål får bara ske efter tillstånd av en domstol och endast på villkor att barnet eller de båda barnen personligen infunnit sig inför domstolen och givit sitt fullständiga, fria och informerade samtycke.
- g) att det fastställs ett lagkrav på registrering av äktenskap och att genomförandet av detta säkras genom medvetandehöjande kampanjer och utbildning, samt genom att det finns en fungerande infrastruktur som gör registreringen tillgänglig för alla inom deras jurisdiktion.
- h) att det etableras ett nationellt system med obligatorisk, tillgänglig och kostnadsfri födelseregistrering av alla barn, i syfte att förhindra skadliga sedvänjor, inklusive barnäktenskap.
- i) att nationella människorättsinstitutioner har mandat att pröva enskilda klagomål och framställningar och att göra utredningar, även sådana anmälningar som gjorts för kvinnors och barns räkning eller av dem själva, med tystnadsplikt samt på ett genusmedvetet och barnanpassat sätt.
- j) att det görs obligatoriskt enligt lag för yrkesutövare och institutioner som arbetar för och med kvinnor och barn att anmäla händelser som inträffat eller riskerar att inträffa om de har rimliga skäl att tro att en skadlig sedvänja har utövats eller kan komma att utövas. Regler för anmälningsskyldighet ska vara utformade så att anmälarens anonymitet skyddas.
- k) att alla lagstiftnings- eller lagändringsinitiativ måste vara kopplade till skyddande åtgärder och tjänster för personer som är offer för eller riskerar att bli offer för skadliga sedvänjor.
- l) att lagen fastställer att jurisdiktion över brott som rör skadliga sedvänjor gäller för konventionsstatens medborgare, samt för personer med sin senaste hemvist i konventionsstaten, även om brotten begås i en stat där de inte är brottsliga.

- m) att lagar och regler som rör invandring och asyl erkänner risken för att utsättas för skadliga sedvänjor eller förföljas till följd av skadliga sedvänjor som asylskäl. Det ska även från fall till fall bedömas om en medföljande släkting till flickan eller kvinnan bör ges skydd.
- n) att lagen innehåller bestämmelser om rutinmässig utvärdering och övervakning, inklusive implementering, efterlevnad och uppföljning.
- o) att kvinnor och barn som utsatts för skadliga sedvänjor har jämlik tillgång till rättvisa, bland annat genom att man åtgärdar juridiska och praktiska hinder för att inleda rättsprocesser, till exempel begränsade tidsfrister, och genom att ansvar utkrävs av gärningsmän och av de som hjälper till eller överser med sedvänjorna.
- p) att lagarna innehåller straffsanktionerade kontaktförbud så att personer i riskzonen skyddas från att utsättas för skadliga sedvänjor och befinner sig i säkerhet, samt åtgärder som skyddar offer från vedergällning.
- q) att offer för brott i praktiken har jämlik tillgång till rättsmedel och vederbörlig upprättelse.

C. Att förebygga skadliga sedvänjor

56. Ett av de första stegen i att bekämpa skadliga sedvänjor är förebyggande arbete. Båda kommittéerna har understrukit att det bästa sättet att förebygga är ett rättsbaserat synsätt för att ändra sociala och kulturella normer, ge kvinnor och flickor egenmakt, bygga upp förmågan hos allarelevantyrkesgrupper, på samtliga nivåer, som regelbundet har kontakt med människor som utsatts för, riskerar att utsättas för eller utsatt andra för skadliga sedvänjor, samt öka medvetenheten om de skadliga sedvänjornas orsaker och följder, bland annat genom dialog med berörda intressenter.

1. Att etablera rättighetsbaserade sociala och kulturella normer

57. En social norm är en bidragande faktor och social bestämningsfaktor när det gäller specifika sedvänjor inom en samhällsgrupp. Den kan vara positiv och stärka gruppens identitet och sammanhållning. Den kan också vara negativ och potentiellt leda till skada. Den är också en social beteenderegler som medlemmar i en samhällsgrupp förväntas följa. Detta skapar och upprätthåller en kollektiv känsla av social plikt och förväntan som avgör beteendet hos enskilda medlemmar i gruppen, även om de inte själva tycker att sedvänjan är bra. Där könsstämpning är den sociala normen, för att ta ett exempel, är föräldrar motiverade att samtycka till att könsstämpning utförs på deras döttrar eftersom de ser andra föräldrar göra det och anser att andra förväntar sig detsamma av dem. Normen eller sedvänjan förs ofta vidare av andra kvinnor i nätverk inom gemenskapen som själva har utsatts för samma behandling och som utövar påtryckningar på yngre kvinnor att foga sig i sedvänjan eller riskera uteslutning, utfrysning och stigmatisering. I denna marginalisering kan det ingå att förlora viktigt ekonomiskt och socialt stöd och social rörlighet. När enskilda fogar sig i den sociala normen förväntar de sig å andra sidan belöning i form av exempelvis inkludering och beröm. Förändring av sociala normer som ligger till grund för och rättfärdigar skadliga sedvänjor kräver att densortens förväntningar utmanas och modifieras.

58. Sociala normer är sammankopplade, vilket betyder att det inte går att hantera skadliga sedvänjor en och en. Det måste ske i ett bredare sammanhang och med utgångspunkt i en helhetsförståelse av hur sedvänjorna är knutna till andra kulturella och sociala normer samt andra sedvänjor. Därför behövs det ett rättighetsbaserat synsätt som grundar sig i erkännandet av att rättigheter är odelbara och inbördes beroende.

59. En underliggande utmaning som måste konfronteras är det faktum att skadliga sedvänjor kan anses ha gynnsamma effekter för offret, hennes familj och hela samhällsgemenskapen. Därför har angreppssätt som bara riktar in sig på beteendeförändring hos individer kraftiga begränsningar. Det som i stället behövs är ett angreppssätt som riktar in sig på kollektivet eller samhällsgemenskapen och som är brett förankrat och helhetsinriktat. Genom kulturellt anpassade åtgärdersom stärker de mänskliga rättigheterna och ger de utövande samhällsgrupperna möjligheten att kollektivt utforska och komma överens om andra sätt att tillgodose sina värderingar och sin heder, eller fira sina traditioner, utan att skada kvinnor och barn och kränka deras mänskliga rättigheter, kan man åstadkomma att de skadliga sedvänjorna avskaffas varaktigt och i stor skala, och att kollektivet tillägnar sig nya sociala regler. Ett kollektivt engagemang genom offentliga manifestationer av alternativa praktiker kan stärka deras långsiktiga hållbarhet. Att ledare inom samhällsgemenskapen engagerar sig aktivt är i detta sammanhang helt avgörande.

60. Kommittéerna rekommenderar att de stater som anslutit sig till konventionerna: säkerställer att alla åtgärder som vidtas för att ta itu med skadliga sedvänjor samt för att utmana och förändra de underliggande sociala normerna utgår från en helhetssyn, är förankrade i lokalsamhället, och grundade på ett människorättsbaserat synsätt där det ingår att alla berörda aktörerska delta, i synnerhet kvinnor och flickor.

2. Att ge kvinnor och flickor egenmakt

61. Konventionsstaterna har en skyldighet att utmana och förändra patriarkala ideologier och strukturer som hindrar kvinnor och flickor från att helt och hållet utöva sina mänskliga rättigheter och friheter. Många flickor och kvinnor lever i social exkludering och fattigdom som ökar deras utsatthet för utnyttjande, skadliga sedvänjor och andra former av könsbaserat våld. De behöver utrustas med de färdigheter och kompetenser som krävs för att de ska kunna hävda sina rättigheter trots dessa hinder, bland annat genom att fatta självständiga och informerade beslut om sina egna liv. I det här sammanhanget är utbildning ett viktigt redskap för att ge kvinnor och flickor egenmakt så att de kan hävda sina rättigheter.

62. Det finns en tydlig korrelation mellan å ena sidan en låg utbildningsnivå hos flickor och kvinnor och å andra sidan förekomst av skadliga sedvänjor. Stater som har anslutit sig till de två konventionerna har skyldigheter att säkerställa allas rätt till utbildning av god kvalitet och att skapa en miljö som tillåter flickor och kvinnor att bli agenter för förändring (FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 28-29; FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, artikel 10). Det innebär att staterna måste se till att alla börjar i grundskolan och går i den regelbundet, samt att grundskolan är gratis och obligatorisk; de måste motverka att barn slutar skolan i förtid, ta bort de ojämlikheter mellan könen som finns, och ge stöd till de mest marginaliserade flickorna, bland annat de som bor i avlägsna områden och på landsbygden, så att de också får gå i skola. Staterna bör se till att skolorna och deras omgivningar är trygga och anpassade för flickor och främjar att flickorna gör så bra ifrån sig som de kan.

63. Genomgången grundskole- och gymnasieutbildning innebär fördelar för flickor på både kort och lång sikt. Det bidrar till att förhindra barnnäktenskap och tonårsgraviditeter, minskar dödligheten och sjukdomstalen bland spädbarn och nyblivna mödrar, gör kvinnor och flickor bättre rustade att hävda sin rätt till frihet från våld, och ökar deras möjligheter till verkligt deltagande på alla områden i livet. Kommittéerna har konsekvent uppmuntrat konventionsstaterna att vidta åtgärder för att fler ska börja och gå kvar i skolan, bland annat genom att se till att elever går färdigt grundskolan, genom att avskaffa skolavgifter i både grundskola och gymnasium, främja jämlik tillgång till gymnasieutbildning (även teknik- och yrkesutbildningar), och genom att överväga att göra gymnasieutbildning obligatorisk. Tonårsflickor har rätt att fortsätta sin utbildning under och efter graviditeten. Denna rätt kan garanteras genom icke-diskriminerande regler för återinskrivning i skolan.

64. För flickor som inte går i skolan är informell utbildning ofta den enda vägen till lärande, och bör ge grundläggande kunskaper för livet. Den är ett alternativ till formell skolgång för personer som inte gått ut grundskolan eller gymnasiet, och kan även göras tillgänglig genom radioprogram och andra medier, inklusive digitala medier.

65. Kvinnor och flickor får möjlighet att bygga upp sina ekonomiska tillgångar genom att få utbildning i yrkes- och entreprenörsfärdigheter, och har nytta av insatser som ger ett ekonomiskt incitament till att skjuta uppäktenskap till efter 18 års ålder, t.ex. stipendier, mikrolånprojekt, eller sparandeinitiativ (artikel 11 och 13 i kvinnokonventionen och artikel 28 i barnkonventionen). Det krävs kompletterande medvetandehöjande insatser som kommunicerar budskapet att kvinnor har rätt att arbeta utanför hemmet, och som utmanar tabun när det gäller kvinnor och arbete.

66. Ett annat sätt att uppmuntra egenmakt för kvinnor och flickor är att bygga upp deras sociala förmågor. Det kan underlättas genom att det skapas trygga rum där flickor och kvinnor kan få kontakt med varandra samt med mentorer, lärare och ledare inom samhällsgemenskapen, och att uttrycka sig, tala fritt, formulera sina ambitioner och bekymmer, och delta i de beslut som påverkar deras liv. Det kan hjälpa dem att utveckla sin självkänsla och sina färdigheter i att kommunicera, förhandla och lösa problem, och göra dem medvetna om sina rättigheter. Detta kan vara särskilt viktigt för flickor som är migranter. Eftersom det av tradition är män som har haft makt och inflytande på alla nivåer är det avgörande att männen engageras i att se till att barn och kvinnor får stöd och engagemang från sina familjer och samhällsgemenskaper, från civilsamhället och från beslutsfattare.

67. Redan under barndomen, och allra senast de tidiga tonåren, är det lämpligt att börja ge hjälp och stöd till både flickor och pojkar i att förändra könsrollsbaseade attityder och anta mer positiva roller och beteenden i hemmet, i skolan och i samhället i stort. Detta sker genom att möjliggöra diskussioner med dem om sociala normer, attityder och förväntningar som är knutna till traditionell kvinnlighet och manlighet samt könsstereotypa roller. Vidare sker det genom att man i partnerskap med dem stödjer personlig och social förändring som har målet att avskaffa ojämlikheten mellan könen och uppmärksamma hur viktigt det är med utbildning, särskilt utbildning för flickor, när det gäller att avskaffa skadliga sedvänjor som specifikt drabbar flickor, både barn och tonåringar.

68. Kvinnor och flickor som har utsatts eller riskerar att utsättas för skadliga sedvänjor löper ansevärliga risker när det gäller sexuell och reproduktiv hälsa, särskilt i ett sammanhang där de redan har begränsade möjligheter att själva fatta beslut i dessa frågor eftersom det saknas tillräcklig information och tillräckligt med stöd och hjälp, inklusive ungdomsanpassat stöd. Därför krävs det ett särskilt fokus på att säkerställa att kvinnor och flickor har tillgång till korrekt information om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter och om följderna av skadliga sedvänjor, samt tillgång till passande stöd och hjälp där personalen har tystnadsplikt. Åldersanpassad utbildning, inklusive vetenskapligt grundad information om sexuell och reproduktiv hälsa, bidrar till att ge flickor och kvinnor egenmakt att fatta informerade beslut och hävda sina rättigheter. Här har vårdpersonal och lärare med rätt kunskap, förståelse och färdigheter en avgörande roll att spela när det gäller att förmedla informationen, förhindra skadliga sedvänjor, samt ta reda på vilka kvinnor och flickor som drabbats av eller riskerar att drabbas av skadliga sedvänjor, och hjälpa dem.

69. Kommittéerna rekommenderar att staterna som anslutit sig till konventionerna:

- a) tillhandahåller avgiftsfri och obligatorisk grundskoleutbildning åt alla barn, som är anpassad för flickor, även i avlägsna områden och på landsbygd; samt överväger att göra gymnasieutbildning obligatorisk, samtidigt som man ger ekonomiska incitament för gravida flickor och tonårsmödrar att gå färdigt gymnasiet, och instiftar icke-diskriminerande regler för återvändande till skolan.
- b) ger flickor och kvinnor utbildningsmöjligheter och ekonomiska möjligheter i en trygg och uppmuntrande miljö där de kan utveckla sin självkänsla och en medvetenhet omsina

rättigheter, samt färdigheter i kommunikation, förhandling och problemlösning.

- c) tar med information om mänskliga rättigheter i läroplanen, inklusive kvinnors och barns rättigheter, jämställdhet mellan könen och självmedvetenhet, och bidrar till att bekämpa stereotypa könsroller, samt värnar om en ickediskriminerande miljö.
- d) ser till att skolor ger åldersanpassad information om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, inklusive om relationer mellan könen och ansvarsfullt sexuellt beteende, hiv-prevention, kost, samt skydd från våld och skadliga sedvänjor.
- e) ser till att flickor som har avbrutit sin reguljära skolgång, samt de som aldrig gått i skolan och är analfabeter, har tillgång till informella utbildningsinsatser, och övervakar insatsernas kvalitet.
- f) engagerar män och pojkar i att skapa en miljö som främjar och stödjer kvinnor och flickor i att skaffa sig egenmakt.

3. Kompetensutveckling på alla nivåer

70. En av de främsta utmaningarna när det gäller att avskaffa skadliga sedvänjor utgörs av att berörda yrkesgrupper, även personal som möter de utsatta i sitt yrke, är omedvetna eller saknar kompetens att förstå, upptäcka och reagera på fall där skadliga sedvänjor utövas eller riskerar att utövas. En verkningsfull helhetssyn på kompetensutveckling bör ha som mål att engagera inflytelserika ledare, t.ex. traditionella och religiösa ledare, och så många berörda yrkesgrupper som möjligt, bland annat vårdpersonal, lärare och socialarbetare, asyl- och migrationsmyndigheter, polis, åklagare, domare och politiker på alla nivåer. De behöver förse med rätt information om sedvänjan och om de människorättsregler och normer som gäller, i syfte att de ska främja förändring i attityder och beteenden i sina grupper och i det bredare samhället.

71. I de fall där det finns alternativa mekanismer för lösning av tvister eller traditionella rättssystem bör de som hanterar dessa ges utbildning i mänskliga rättigheter och skadliga sedvänjor. Dessutom behöver poliser, åklagare, domare och andra inom de rättsvårdande myndigheterna få utbildning om hur ny eller befintlig lagstiftning mot skadliga sedvänjor ska implementeras, så att de är medvetna om kvinnors och barns rättigheter och har insikt om hur utsatta offren är.

72. I konventionsstater där skadliga sedvänjor främst förekommer inom invandrade grupper måste vårdpersonal, lärare och barnomsorgspersonal, socialarbetare, poliser, migrationstjänstemän och rättssystemet göras medvetna och utbildas i hur man avgör när en flicka eller kvinna har utsatts eller riskerar att utsättas för en skadlig sedvänja, och vilka åtgärder som kan och ska vidtas för att skydda henne.

73. Kommittéerna rekommenderar att de stater som anslutit sig till konventionerna:

- a) ger all personal som möter utsatta personer i sitt yrke information om skadliga sedvänjor och de människorättsregler och normer som gäller, och ser till att personalen är utbildad för att förebygga, identifiera och reagera på fall där skadliga sedvänjor utövats, inklusive i att lindra de negativa följderna för offren och hjälpa dem att få tillgång till rättsmedel samt det stöd och den vård de behöver.
- b) utbildar individer som är inblandade i alternativt lösande av tvister och traditionella rättssystem så att de på rätt sätt kan tillämpa viktiga människorättsprinciper, i synnerlighet barnets bästa och barns deltagande i administrativa och rättsliga förfaranden.
- c) utbildar all personal inom polis och rättsväsende om ny och befintlig lagstiftning mot skadliga sedvänjor, och att se till att de är medvetna om kvinnors och barns rättigheter och

om sin roll i att lagföra utövare av och skydda offer för skadliga sedvänjor.

- d) genomför specialinsatser för att höja medvetenheten hos och utbilda vårdpersonal som arbetar med invandrargrupper, så att man tillgodoser de särskilda hälso- och sjukvårdsbehoven hos barn och kvinnor som har utsatts för könsstympning eller andra skadliga sedvänjor; samt ger specialutbildning till yrkesgrupper som arbetar inom barnavårdsmyndigheter samt myndigheter som fokuserar på kvinnors rättigheter, inom utbildning, polis och rättsväsende, och till politiker och mediepersonal som arbetar med flickor och kvinnor som är migranter.

4. Medvetandehöjande åtgärder, offentlig dialog och ett tydligt visat engagemang.

74. För att utmana de sociala och kulturella normer och attityder som lägger grunden för skadliga sedvänjor, könsbaserad diskriminering och åldershierarkier, rekommenderar båda kommittéerna regelbundet att konventionsstaterna genomför omfattande kampanjer för att informera och öka medvetenheten hos allmänheten, som en del av långsiktiga strategier för att avskaffa skadliga sedvänjor.

75. I medvetandehöjande åtgärder bör det ingå korrekt information från pålitliga källor om den skada som sedvänjorna orsakar, och övertygande skäl till varför de bör avskaffas. Här kan massmedier ha en viktig funktion i att främja ett nytt sätt att tänka, särskilt genom kvinnors och barns tillgång till information och material som syftar till att främja deras sociala och moraliska välbefinnande samt deras fysiska och mentala hälsa, i överensstämmelse med skyldigheterna enligt båda konventionerna som bidrar till att skydda dem från skadliga sedvänjor.

76. Genom att lansera medvetandehöjande kampanjer kan man möjliggöra offentlig diskussion om skadliga sedvänjor som syftar till att kollektivt undersöka alternativ som inte skadar kvinnor och barn eller kränker deras rättigheter, och nå en samsyn om att de sociala normer som bildar grunden för och upprätthåller de skadliga sedvänjorna kan och bör förändras. Om en samhällsgrupp känner kollektiv stolthet i att hitta och slå in på nya vägar till att förverkliga sina centrala värderingar, så säkras engagemanget för och varaktigheten hos nya sociala normer som inte orsakar skada eller kränker mänskliga rättigheter.

77. De åtgärder som fungerar bäst är de som är inkluderande och engagerar berörda intressenter på alla nivåer, särskilt flickor och kvinnor från de samhällsgrupper som drabbas, men också pojkar och män. Dessutom kräver åtgärderna att lokala ledare deltar aktivt och stödjer processen, bland annat genom att tilldelade resurser som behövs. Genom att etablera nya eller stärka befintliga partnerskap med berörda intressenter, institutioner, organisationer och sociala nätverk (religiösa och traditionella ledare, utövare och civilsamhälle) kan man bygga broar mellan olika grupper i samhället.

78. Man bör överväga att sprida information om positiva erfarenheter som följt på att skadliga sedvänjor avskaffats inom en samhällsgrupp inom landet eller i diasporan, eller inom andra grupper från samma geografiska region med liknande bakgrunder som utövat sedvänjan. Man bör också överväga ett utbyte av goda exempel, också från andra regioner. Detta kan ske i form av lokala, nationella eller regionala konferenser eller evenemang, besök av ledare för samhällsgrupper eller med audiovisuella hjälpmedel. Det är även viktigt att medvetandehöjande aktiviteter utformas noga så att de speglar den lokala kontexten på rätt sätt, och så att de inte orsakar motreaktioner eller bidrar till stigmatisering och/eller diskriminering av offren och/eller de samhällsgrupper som utövar sedvänjan.

79. Medier, både öppna och tillgängliga medier och de som är förankrade inom lokalsamhället, kan vara viktiga partner när det gäller att höja medvetenheten och nå ut för att komma åt skadliga sedvänjor. Det kan bland annat ske genom samarbete med staten för att hålla debatter eller samtalsprogram, genom att ta fram och sända dokumentärer, samt genom att ta fram

utbildningsprogram för radio och TV. Internet och sociala medier kan också vara värdefulla redskap för debatt, och mobiltelefoner används i allt större utsträckning av folk i alla åldrar för att meddela sig och kommunicera. Lokalsamhällets medier kan vara ett användbart forum för information och dialog. Här kan det ingå radio, gatuteater, musik, bildkonst, poesi och dockteater.

80. I konventionsstater där det finns verkningsfull lagstiftning mot skadliga sedvänjor, med fungerande kontroll av efterlevnaden, finns risken att de grupper som utövar sedvänjan ska gömma sig eller söka sig utomlands för att utöva sedvänjorna. Konventionsstater som är hem för samhällsgrupper som utövar sådana sedvänjor bör stödja medvetandehöjande kampanjer som upplyser både om skadliga följder för offren eller potentiella offer, och om de juridiska konsekvenserna av brottet. Samtidigt bör de förhindra diskriminering och stigmatisering av grupperna ifråga. För att detta ska uppnås bör det vidtas åtgärder för att underlätta sådana gruppers integration i samhället.

81. Kommittéerna rekommenderar att de stater som anslutit sig till konventionerna:

- a) tar fram och antar omfattande medvetandehöjande insatser för att utmana och förändra kulturella och sociala attityder, traditioner och seder som bildar grunden för beteenden som upprätthåller skadliga sedvänjor.
- b) säkerställer att medvetandehöjande insatser förmedlar korrekt information och tydliga, enhetliga budskap från pålitliga källor om de negativa följder skadliga sedvänjor får för kvinnor och barn, i synnerhet flickor, samt för deras familjer och för samhället i stort. Sådana insatser bör även omfatta sociala medier, internet, och lokala verktyg för kommunikation och spridning.
- c) vidtar alla lämpliga åtgärder för att se till att stigmatisering och diskriminering inte upprätthålls gentemot offren och/eller de invandrargrupper eller minoriteter som utövar sedvänjan.
- d) säkerställer att medvetandehöjande insatser som har delar av statsapparaten som målgrupp engagerar beslutsfattare och samtlig berörd personal inom insatsen och viktiga yrkesgrupper inom lokala och nationella myndigheter.
- e) säkerställer att medarbetare i nationella institutioner för mänskliga rättigheter är fullt medvetna och lyhörda för hur skadliga sedvänjor i konventionsstaten påverkar de mänskliga rättigheterna, och ser till att de får stöd i att arbeta för att sedvänjorna avskaffas.
- f) inleder offentlig dialog för att förebygga att skadliga sedvänjor utövas och främja att de avskaffas. Detta görs genom att alla berörda intressenter engageras i att förbereda och implementera åtgärderna – bland annat lokala ledare, utövare av sedvänjorna, gräsrotsorganisationer och religiösa samfund. Åtgärderna bör bejaka de kulturella principer inom en lokalsamhället/samhällsgruppensom är positiva och i samklang med mänskliga rättigheter, och bör informera om erfarenheter av hur tidigare utövande grupper med liknande bakgrund lyckats avskaffa sedvänjorna.
- g) bygger och stärker partnerskap med etablerade massmedier för att stödja implementeringen av medvetandehöjande insatser och främja offentlig dialog, samt uppmuntrar till att man skapar och använder självregleringsmekanismer som respekterar individers privata sfär.

D. Skydds-och stödåtgärder

82. Kvinnor och barn som utsatts för skadliga sedvänjor behöver omgående hjälp, bland annat medicinsk vård, psykologiskt stöd och rättshjälp. Akutmedicinsk vård är kanske det mest kritiska

och självklara behovet, eftersom en del av de skadliga sedvänjor som denna allmänna kommentar/allmänna rekommendation gäller innebär extremt fysiskt våld, och det kan behövas medicinsk vård för att behandla svåra skador eller förhindra dödsfall. Offer för könsstympning eller andra skadliga sedvänjor kan också behöva läkarvård eller kirurgiska ingrepp för att avhjälpa kortsiktiga och långsiktiga fysiska följder. Hantering av graviditet och förlossning hos kvinnor eller flickor som utsatts för könsstympning måste finnas med i utbildning och kompetensutveckling för barnmorskor, läkare och annan förlossningspersonal.

83. Nationella skyddssystem, eller- om sådana saknas - traditionella strukturer, bör åläggas att vara barn- och könsanpassade, samt ges tillräckliga resurser för att erbjuda allt nödvändigt skydd till kvinnor och flickor som löper stor risk att utsättas för våld, inklusive flickor som rymmer hemifrån för att undkomma könsstympning, tvångsäktenskap eller brott i den så kallade hederns namn. Man ska överväga att införa en dygnet runt-öppen kostnadsfri hjälptelefon med ett nummer som är lätt att komma ihåg, och som är tillgänglig och känd i hela landet. Lämpliga trygghets- och säkerhetsåtgärder för offren måste finnas tillgängliga, inklusive särskilt inrättade tillfälliga härbärgen eller särskilt inrättade tjänster inom härbärgen för våldsoffer. Eftersom de som utövar de skadliga sedvänjorna ofta är offrets make, familjemedlem eller en medlem i offrets samhällsgrupp så bör skyddsstrukturerna ha som mål att placera offren på avstånd från den närmaste samhällsgruppen om det finns skäl att tro att de inte är trygga. Besök utan övervakning måste undvikas, särskilt om saken gäller så kallad heder. Det måste även finnas psykosocialt stöd tillgängligt för att behandla offrens akuta och långsiktiga trauman, som bland annat kan omfatta posttraumatiskt stressyndrom, ångest eller depression.

84. När en kvinna eller flicka som har utsatts för eller vägrat utsätta sig för utövning av en sedvänja lämnar sin familj eller sin samhällsgrupp för att söka skydd bestämmer sig för att återvända, så måste hennes beslut understödjas av fungerande nationella skyddsmekanismer. När dessa mekanismer stöttar henne i att träffa detta fria och informerade val måste de säkerställa att hon tryggt kan återvända och återintegreras, med utgångspunkt i hennes eget bästa. I detta ingår att undvika att hon utsätts på nytt. Denna typ av situationer kräver noggrann uppföljning och övervakning för att offren ska vara skyddade och åtnjuta sina rättigheter på kort och lång sikt.

85. Offer som vänder sig till rättssystemet för att deras rättigheter kränkts till följd av skadliga sedvänjor blir ofta stigmatiserade samt riskerar att utsättas på nytt, att trakasseras, eller att drabbas av vedergällning. Därför måste man vidta åtgärder för att flickors och kvinnors rättigheter ska skyddas genom hela den rättsliga processen i enlighet med artikel 2c samt 15.2 och 15.3 i FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, och för att barn ska kunna delta fullt ut i rättsliga förfaranden, som en del av sin rätt att höras i enlighet med artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter.

86. Många migranter befinner sig i ett prekärt ekonomiskt och juridiskt läge som ökar deras utsatthet för alla former av våld, inklusive skadliga sedvänjor. Migranter som är kvinnor och barn har ofta inte tillgång till stöd och hjälp på samma villkor som medborgare.

87. Kommittéerna rekommenderar att de stater som anslutit sig till konventionerna:

- a) säkerställer att berörda myndigheter och organisationer är ålagda och har tillräckliga resurser för att vidta alla förebyggande och skyddande åtgärder för kvinnor och barn som har utsatts eller löper stor risk att utsättas för skadliga sedvänjor.
- b) inrättar en kostnadsfri hjälptelefon som fungerar dygnet runt och är bemannad med utbildad personal så att offer kan anmäla fall där det är troligt att enskild sedvänja kommer att utövas eller där den har utövats. Telefonlinjen ska kunna hänvisa drabbade till den hjälp de behöver samt ge korrekt information om skadliga sedvänjor.

- c) tar fram och genomförinsatser för kompetensutveckling för personal inom rättsväsendet angående deras roll i skyddet, om lagar som förbjuder diskriminering, samt om att tillämpa lagar på ett köns- och barnanpassat sätt i enlighet med de två konventionerna. Detta omfattar domare, advokater, åklagare samt alla berörda intressenter.
- d) säkerställer att barn som deltar i rättsliga förfaranden har tillgång till lämpliga barnanpassade tjänster som säkrar deras rättigheter och deras säkerhet samt begränsar den negativa påverkan som förfarandet kan ha. Skyddsåtgärder kan t.ex. vara att begränsa antalet gånger som ett offer måste lämna vittnesmål, och att inte kräva att individen ifråga ställs öga mot öga med gärningsmannen/gärningsmännen. Andra åtgärder kan vara att utnämna en särskild företrädare för barnet så länge förfarandet pågår (särskilt i fall då gärningsmannen är en förälder eller vårdnadshavare) och att se till att offer som är barn har tillgång till lämplig barnanpassad information om förfarandet och helt och fullt förstår vad de kan förvänta sig.
- e) säkerställer att kvinnor och barn som är migranter har jämlik tillgång till stöd och hjälp från samhället oavsett sin juridiska status.

VIII. Spridning och användning av denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar, samt rapportering

88. Konventionsstaterna bör sprida denna gemensamma allmänna rekommendation/allmänna kommentar på bred front till parlament, regeringar och rättsväsende, på både nationell och lokal nivå. Den bör också göras känd för barn och kvinnor samt alla berörda yrkesgrupper och intressenter, inklusive sådana som arbetar för och med barn (dvs. domare, advokater, poliser och andra rättsvårdande tjänstemän, lärare, vårdnadshavare eller gode män, socialarbetare, personal vid offentliga eller privata välfärdsinrättningar och härbärgen, samt vårdpersonal), och till civilsamhället i stort. Dokumentet bör översättas till relevanta språk, och det bör finnas tillgång till barnanpassade versioner samt format som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Konferenser, seminarier, workshops och andra evenemang bör hållas så att det sker ett utbyte av goda exempel när det gäller hur denna gemensamma kommentar/rekommendation ska implementeras. Den bör också inkorporeras i den formella utbildningen och vidareutbildning för alla relevanta yrkesgrupper och teknisk personal, och bör göras tillgänglig för alla nationella människorättsinstitutioner, kvinnoorganisationer och andra ickestatliga människorättsorganisationer.

89. Konventionsstaterna bör i sina rapporter enligt konventionerna ta med information om arten och omfattningen av attityder, seder och sociala normer som upprätthåller skadliga sedvänjor, samt om vilka åtgärder, vägleda av denna gemensamma allmänna kommentar/allmänna rekommendation, som de har vidtagit, och vilken verkan de har haft.
